

RONOR

1 / 1996

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Foto: Ain Sarv

Per Söderbäck oma sünnimajas kõnet pidamas • Per Söderbäck häller tal i huset där han föddes

Tere jälle, armas lugeja!

Pärast pikka pausi on Sinu laual "Ronori" järjekordne number. Väliselt pole lehe juures midagi muutunud, kuid vahetunud on toimetus. Ain Sarve asemel toimetab "Ronorit" nüüd Läänemaa ajalehe "Lääne Elu" ajakirjanik Kaire Reiljan ning lehe tegemine on Tallinnast üle tulnud Haapsallu.

Paus "Ronori" väljaandmises tekkis kõigepealt tehnikakapriiside tõttu. Arvuti, millega lehte tehti, ütles lihtsalt üles. Need mured said küll murtud, kuid töökoorem kasvas endisel toimetajal Ain Sarvel üle pea ning tal polnud ka tervise poolest võimalik "Ronori" väljaandmist jätkata.

Uue toimetaja ilmudes ei tohiks lehe sisu väga palju muutuda. Püüame käia ikka Ain Sarve sissetöötatud rada pidi. Nii jääb "Ronor" kajastama kõike, mis eestirootslust puudutab — mälestusi, uurimusi, pilte, arvamused, luuletusi jm. Tähelepanuta ei jää seltsi üritused ega loodetavasti ka Rootsis elavate eestirootslaste ning soomerootslaste tegemised. Loomulikult jääb "Ronor" ilmuma kakskeelsena — eesti ja rootsi keeles.

Iga leht on aga oma lugeja nägu, seepärast on oodatud kõik kaastööd ja ettepanekud, mis aitavad "Ronorit" uusi teemasid leida ja lehte selle kaudu huvitavamaks muuta. Ühisel nõul ja jõul tehtu on alati põnevam kui kellegi poolt kuskil väljamõeldu.

Oodatud on kaastööd ka piirkonniti toimunu kohta, sest paratamatult ei jõua toimetaja igale poole ning oleks kahju, kui mõni tore kokkusaamine või muu tegemine teistel seltsi liikmetel teadmata jääks.

Kõik kaastööd, arvamused ja ettepanekud on oodatud aadressil:

Ehte 4, EE-3170 Haapsalu.

Telefonid (247) 45 232 ja 45 473, faks (247) 45 263

Tulevikus ilmub "Ronor" vähemalt neli korda aastas. Need, kellel oli ajakiri 1993., 1994. või 1995. aastaks tellitud, oma tellimust uuendama ei pea.

Kaire Reiljan

Hej igen, kära läsare!

Efter en lång paus finns på ditt bord ett nytt nummer av "Ronor". Tidningen har inte förändrat utseende, men det är redaktionen som har förändrats. I stället för Ain Sarv är "Ronors" redaktör nu Kaire Reiljan, journalist vid Läänemaaas lokaltidning Lääne Elu och man gör inte Ronor i Tallinn utan i Haapsalu.

Pausen i "Ronors" utgivning inträffades i början p.g. av tekniska kapriser. Datorn som gjorde tidningen gick helt enkelt sönder. Tekniska problem blev lösta men den tidigare redaktören Ain Sarv hade för mycket arbetsuppgifter så att det var fysiskt omöjligt att fortsätta med utgivningen av "Ronor".

Med den nya redaktören skall tidningens innehåll inte förändras så mycket. Vi försöker gå på samma väg som Ain Sarv har gjort. "Ronor" fortsätter med allt som rör estlandssvenskheten — minnen, forskning, bilder, åsikter, dikter o.s.v. Naturligtvis skriver man också om samfundets aktiviteter och förhoppningsvis också om finlandssvenskar och estlandssvenskar som bor i Sverige. Naturligtvis fortsätter "Ronor" utkomma som tvåspråkig — på estniska och på svenska.

Alla tidningar har läsarnas ansikte, därför väntar man på deltagande medarbete och förslag, som kan hjälpa oss att hitta nya teman i "Ronor" och tidningen blir genom det intressantare. Allt som man har gjort tillsammans är alltid intressantare än det som någon har hittat på själv.

Man för väntar sig medarbete också om det som har hänt i olika områden, för att redaktören hinner tyvärr inte till alla ställen och det skulle vara synd om något intressant möte eller annan händelse inte skulle nå ut till andra människor.

Allt material och åsikter tas emot på adressen:

Ehte 4 EE-3170 Haapsalu

Telefoner (247) 45 232 och 45 473 fax (247) 45 263

Tanken är att Ronor skall komma ut åtminstone fyra gånger om året. De som har prenumerat på Ronor för år 1993 eller 1994 behöver inte förnya prenumerationen.

Kaire Reiljan

Aastakoosolek

18. veebruaril oli Pürksi mõisas seltsi aastakoosolek. „Nii südamlikke koosolekut pole meil olnudki,“ ütles seltsi esimees Ervin-Johan Sedman. Palju andis juurde vastrestaureeritud mõisa kena interjöö.

Aastakoosolekule oli tulnud 50 inimese ringis, mida Ervin-Johan Sedman pidas päris heaks näitajaks. Külalisena oli Pürksis ka Svenska Odlingens Vänneri esimees Sven Salin.

Eestirootslaste Kultuuri Seltsi tegevuses on pärast ärkamisaja eufooriat olnud mõõnaaeg, mis nüüd hakkab mööda saama. Ümber registreeritakse seltsi liikmed, mille kohta on täpsemalt lugeda "Ronori" viimasel leheküljel.

Tubli töö käib seltsi süles kasvanud Paslepa rahvaülikoolis, millest on samuti tänases lehenumbri pikemalt juttu.

Seltsi esimeheks valiti Ervin-Johan Sedman ning aseesimehena jätkab Ain Sarv.

Otsustati, et seltsi liikmemaks tegevusaastaks 1996–1997 on üks protsent kuusissetulekust aastas, kuid mitte vähem kui 10 Eesti krooni.

Kaire Reiljan, Ain Sarv

Lihtsad pildid Ain Sarvelt

Ain Sarve suureformaadilised looduspildid olid veebruari keskpaigani üleval Haapsalus, Kuke galeris.

Ain Sarv pole algaja fotograaf, tema esimesed fotokatsed on pärit kooliajast. Kuid neli aastat tagasi sai pildistamine tema jaoks uue tähenduse. Seni on Ain Sarve ülesanne olnud jäädvustada eestirootslastega seotud sünnimusi, isikuid ja paiku, kuid tema pildid on valitud ka albumisse Setomaa ja neid on ilmunud ajakirjanduses.

Näitus sündis Aini sõnul tänu sõprade õhutusele, kes leidsid, et tema pilte võiksid ka teised näha tahta. Ning Aini pildid on tõesti vaatamist väärt. Piltidelt paistab välja tema suur loodusearmastus ning oskus näha seda, mida meie sageli ei märkagi. Nii on näituselgi pilte tuttavatest kohtadest, kuid täiesti uuest vaatenurgast.

Näitusetutvustuses kirjutab Ain Sarv: "Olge täna mu külalised. Ma näitan teile meie enda loodust nii, nagu mina seda olen näinud. Kui te pärast seda hakkate loodust oma ümber veidi teisiti vaatama, on mul hea meel. Kui te pärast seda hakkate teda rohkem hoidma, on mul veel parem meel. Ja kui teile mõni pilt nii meeldib, et te tahate seda veel kord ja veel kord näha, siis on mul väga hea meel."

Kaire Reiljan

Årsmötet

Den 18 februari hölls samfundets årsmöte i Birkas herrgård. "Vi har aldrig tidigare haft ett så hjärtligt möte", sade samfundets ordförande Ervin-Johan Sedman. Mycket av den fina stämningen på mötet bidrog också interiören i den nyrenoverade herrgården med.

Det hade kommit ungefär 50 personer på årsmötet, vilket måste ses som en bra uppslutning, tyckte Ervin-Johan Sedman. Som gäst på mötet fanns också Sven Salin, ordförande för Svenska Odlingens Vänner.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur har efter väckelse-tidens eufori haft en viss ebb, som verkar snart ta slut. Man har börjat omregistrera samfundets medlemmar, läs närmare om detta på "Ronors" sista sida.

Flitigt arbete pågår med Paskleps Folkhögskola som har uppvuxit i samfundets hägn. Om folkhögskolan kan man också läsa mera i denna tidning.

Årsmötet omvalde Ervin-Johan Sedman till samfundets ordförande, och Ain Sarv fortsätter som viceordförande.

Man bestämde att medlemsavgiften för verksamhetsåret 1996–97 blir en procent av en månads inkomst per år, men inte mindre än 10 estniska kronor.

Kaire Reiljan, Ain Sarv

Enkla bilder av Ain Sarv

Naturbilder i stort format av Ain Sarv visades till mitten av februari i Kuke galeri i Haapsalu.

Ain Sarv är ingen nybörjare i fotografi, hans första fotoexperimenter är från skoltiden. Men för fyra år sedan fick fotograferingen för honom en helt ny betydelse. Hittills har Ains största uppgift varit fotografera händelser, personer och orter som har samband med estlandssvenskar. Man har valt hans bilder också till albumet Setomaa och de har publicerats i tidningar.

Hans utställning kom till på grund av vännernas uppmantran, som tyckte att hans bilder var värda att ses av andra. Ains bilder är verkligen värda att beskåda. Man förnimmer en stor kärlek för naturen på hans bilder och också en förmåga att se saker som man inte märker. Bilderna på utställningen är också från ställen som vi känner till, men från en annan synvinkel.

Ain Sarv skriver i sin presentation: "Bli mina gäster i dag. Jag visar er vår egen natur som jag har sett den. Om ni efter det börjar se naturen runt er lite annorlunda, är jag glad. Om ni efter det börjar skydda naturen mera, är jag ännu gladare. Om ni tycker om någon bild så mycket att ni vill se den mera och mera, då är jag mycket glad".

Kaire Reiljan

Eesti president Lennart Meri annab Noarootsi gümnaasiumi direktorile Laine Belovasile üle kingitused • Estlands president Lennart Meri överlämnar gåvor till Laine Belovas, rektor för Nuckö gymnasium

Uus elu Pürksi mõisas

19. detsembril 1995 avati ametlikult Pürksi mõisa restaureeritud hoone. Taastamistööd olid käinud kuus aastat.

19. sajandi lõpul rajatud ning sõdadevahelisel ajal rahvalikooli käsutuses olnud Pürksi mõisahooned sõjajärgne saatus sarnaneb esmapilgul teiste Eesti mõisate omaga. Sõja järel asutatud kolhoosi kontor paiknes mõisa ruumides, mis tagas hoone säilimise. 1960. aastatel asus seal ka kohalik raamatukogu, rahvamaja ja haigla. Alles siis, kui 1960-ndate lõpul valmis kolhoosi uus kontorihoone, hakkas mõis unarusse jääma. Alus mõisahooned uuestisünnile pandi Noarootsi gümnaasiumi asutamise ideega. 1989 algas juba väga halvast seisust oleva ehitise restaureerimine ning eelmise aasta detsembris võidi see lõpuks ametlikult avada.

19. detsembril toimunud pidulik tseremoonial osalesid ka Eesti Vabariigi president Lennart Meri oma abikaasaga, Rootsi uus suursaadik Eestis Katarina Brodin, Noarootsi sõprusvaldade Ätvidabergi ja Kronoby esindajad, rääkimata arvukatest Eesti külalistest.

Pea igas tervituskõnes kiideti restaureerijate tublit tööd. Taastatud pole ju mitte ainult üks mõisahooned, vaid ka sealne

Restaureeritud Pürksi mõis • Nyrenoverad Birkas herrgård

Rootsi suursaadik Eestis Katarina Brodin • Sveriges ambassadör i Estland Katarina Brodin

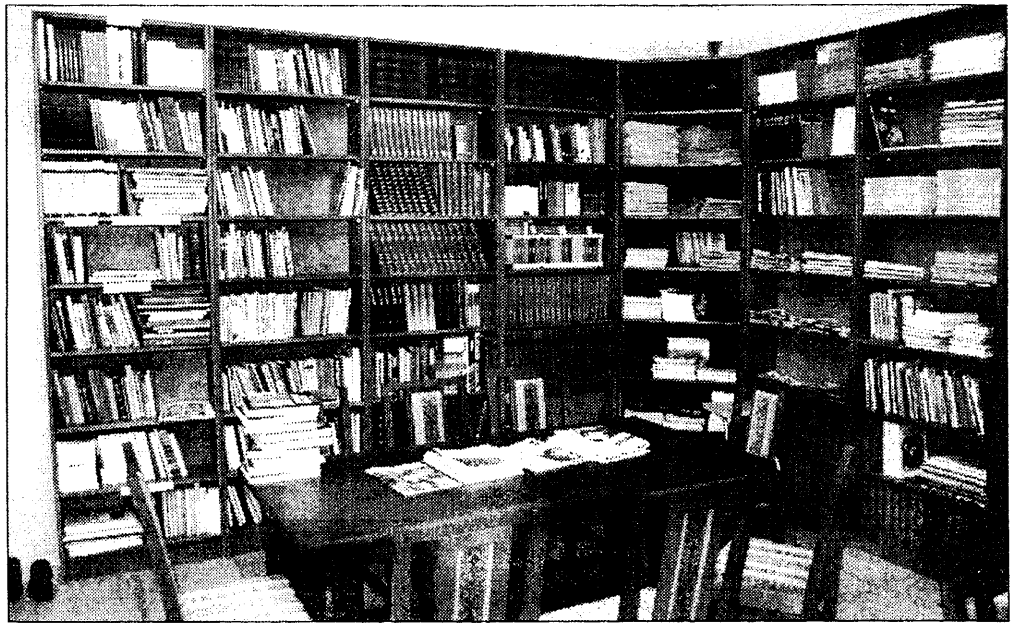
Nytt liv i Birkas herrgård

Den 19 december 1995 öppnades officiellt den renoverade herrgården i Birkas. Renoveringsarbetet hade pågått i 6 år.

Birkas herrgård byggdes vid 1800-talets slut och användes under mellankrigstiden av Birkas Folkhög- och Lantmannaskola. Den öde efter andra världskriget ser vid den första ögonblick ut som andra estländska herrgårdars öde. Den efter kriget grundade kolchosen hade sitt kontor i herrgården, vilket möjliggjorde byggnadens bevarande. Fram till 1960-talet fanns där även ett lokalt bibliotek, Folkets Hus och en sjukstuga. I slutet av 1960-talet blev kolchosens nya kontorshus färdig. Först då kom herrgården att hamna i glömska. Grunden till byggnadens pånyttfödelse lades i och med ideén att grunda Nuckö Gymnasium. 1989 började renoveringen av herrgårdsbyggnaden som befann sig i mycket dåligt skick, och i december i följande kunde man äntligen officiellt öppna den.

Vid ceremonin som ägde rum den 19 december deltog Estlands president Lennart Meri tillsammans med sin hustru, Sveriges nya ambassadör i Estland Katarina Brodin, representerande från Nuckös vänorter Ätvidaberg och Kronoby, för att inte tala om talrika gäster från Estland.

*Pürksi mõisas asub ka
kooli rootsikeelne
raamatukogu •
I Birkas herrgård finns
det också skolans
svenskspråkiga
bibliotek*

Fotod: Ain Sarv

*Pürksi mõisa
sisekujunduse tegid
Katrín Etverk ja Tiiu
Lõhmus • Birkas
herrgårdens interiör
har ritats av Katrin
Etverk och Tiiu
Lõhmus*

ajalooline hõng. Seda võivad kogeda kõik, kes mõisat külastavad, eriti muidugi Noarootsi gümnaasistid.

Uue koolimaja esimesel korrusel asuvad gümnaasiumi rootsikeelne raamatukogu, suur loengusaal, direktori kabinet ning kolmetoaline külaliskorter. Teisele korrusele jäävad gümnaasiumi I kursuse koduklass ning neli keelteabinetti. Öhtusel ajal kasutab mõisa ruume ka Paslepa rahvaulikool.

On selge, et Pürksi mõisa valmimisega on Noarootsi vaimuelu oluliselt rikastunud, jääb ainult lootma, et see ei jää viimaseks omataoliseks — järke on ootamas Noarootsi pastoraat, Saare mõisahooned ning miks mitte ka Paslepa mõis.

Ivar Rütli

I varje hälsningstal hyllades renoverarnas skickliga arbete — man har ju inte enbart återställt en herrgårdsbyggnad utan också dess historiska atmosfär. Detta kan alla som besöker herrgården erfara, särskilt naturligtvis gymnasisterna själva.

På det nya skolhusets första våning ligger gymnasiets svenskspråkiga bibliotek, en stor föreläsningssal, rektors-expeditionen och en trerumslägenhet för gästlärare. På andra våningen finns det klassrum för gymnasiets första klass samt fyra språksalar. På kvällstid används lokalerna även av Paskleps folkhögskola.

Det är klart att som en följd av herrgårdens färdigrenovering har Nuckös andliga liv blivit betydligt rikare. Man kan bara hoppas att det inte blir den sista — Nuckö prästgård, herrgårdshuset i Lyckholm och varför inte även Paskleps herrgård väntar också på sin tur.

Ivar Rütli

Arvuti on alguses raske, kuid Hola rahvaülikooli õpilased Rootsist aitavad sellega tutvust sõlmida • Det är svårt med dator i början men elever från Hola folkhögskola i Sverige hjälper stifta vänskap med datorer

Paslepa rahvaülikool

Eestirootslastel on taas rahvaülikool — 1943. aastal katkenud Pürksi rahvaülikooli tööd jätkab 1993. aastal asutatud Paslepa rahvaülikool. Kool tegutseb Eestirootslaste Kultuuri Seltsi alluvuses.

Paslepa rahvaülikooli ülesandeks on tugevdada eesti-rootsi kultuuri, uurides vanu põllutöö-, kalapüügi-, majapidamis- ja käsitööoskusi, süvendades teadmisi eestirootslaste ajaloo, õpetades ja uurides eestirootsi keelemurdeid, õhutades kodukandiuurimist ja maapiirkondade arengut.

Paslepa rahvaülikool on Põhjamaade tüüpi rahvaülikool ning kooli käivitamisel ja õppetöö korraldamisel on palju aidanud Soome ja Rootsi rahvaülikoolid — Österbotteni rootsikeelne rahvaakadeemia Soomest, Hola rahvaülikool Rootsist, Karjaa kursustekeskus Soomest, Nordviki põllumajandusgümnaasium Rootsist ja ühendus Korsholmi Koolid Soomest.

Kuigi kooli nimi on Paslepa rahvaülikool, tegutsetakse peamiselt Haapsalus ERKS-i ruumides ja Noarootsis valla-valitsuselt üüritud ruumides. Kõigi suur unistus on, et ühel päeval hakkab rahvaülikool tööle Paslepa mõisas, kust on vene piirivalvurid välja läinud. Enne kui rahvaülikool Paslepa mõisas tööle saab hakata, on vaja hooned kooliks ümber ehitada. 1994. aastal valmis Soome spetsialistidel mõisa rekonstruktsiooniprojekt, kuid puudub ümberehituseks vajalik raha. Siiani pole suudetud valitsuse tasandil otsustada

Paskleps folkhögskola

Estlandssvenskarna har en folkhögskola igen — Birkas folkhögskolans arbete, som avbröts 1943, fortsätter med Paskleps folkhögsskola som grundades 1993. Skolan arbetar under ledning av Samfundet för Estlandssvensk Kultur.

Paskleps folkhögskolas uppgift är att förstärka estlandssvensk kultur, genom att forska inom jordbruk, fiske, hus-hållning och hantverk, och att fördjupa kunskaperna i estlandssvensk historia, att lära sig och forska i estlandssvenska dialekter, stödja forskning av hembygden och utveckling av landsbygdsområdena.

Paskleps folkhögskola är en folkhögskola av nordisk typ och för att få i gång skolans verksamhet och ordna lärokurser har man fått mycket hjälp från folkhögskolor i Finland och i Sverige — Svenska Österbottens folkakademi i Finland, Hola folkhögskola i Sverige, Karis Kurscenter i Finland, Nordviks naturbruksgymnasium i Sverige och Korsholms skolor i Finland.

Fast skolans namn är Paskleps folkhögskola, är man mest verksam i Samfundet för Estlandssvensk Kulturs kontor i Haapsalu och i rum som man hyr av Nuckö kommun. Allas stora dröm är att skolan en vacker dag skall arbeta i Paskleps herrgård, som tidigare hyste ryska gänsvakter. Men innan folkhögskolan kan börja sin verksamhet i Paskleps herrgård måste man anpassa lokalerna för skolan. 1994 gjordes byggnadsprojekteringen färdig av specialister från Finland,

ka mõisakompleksi üleandmist valla munitsipaalomandusse. Veebruaris, kooli hoolekogu koosolekul kirjutasiid hoolekogu liikmed kirja Eesti peaministrile, et Paslepa mõisa küsimus lõpuks lahendataks.

Paslepa rahvaülikoolis käib juba kolmas õppeaasta. Kooli juhib rektori kt Ervin–Johan Sedman. Õpetajatena on algusest peale tegutsenud Ivar Rüütli ja Ain Sarv. Õpetajaametit on pidanud ka Maido–Mati Limbak, Katrin Vomm, Mati Puhm, Maarja Loos, Vivian Märk, sel õppeaastal veel Terje Raudsik, Ante ja Maria Blomqvist, Pauliina Mantsinen, Anu Seeman ja Mare Sepp.

Õpilasi oli Paslepa rahvaülikoolis 1993/94. õppeaastal 72, 1994/95. õppeaastal 244 ning sel õppeaastal 120.

Õppeainetena on rahvaülikoolis põhitähelepanu rootsi keelel ja kodu–uurimise erialal. Õpilased on saanud teadmisi ka Läänemeremaade ja eestirootslaste ajaloost, arvutiõpetusest, ühiskonnaõpetusest, kunsti– ja piibliloost, keskkonnast, demokraatiast jm.

Rahvaülikooli rektori kt Ervin–Johan Sedman palub "Ronori" kaudu öelda tänusõnu kõigile, kes kooli aidanud.

Kaire Reiljan

Õpetajad Ervin–Johan Sedman, Mati Puhm, Katrin Vomm ja Maarja Loos • Lärare Ervin–Johan Sedman, Mati Puhm, Katrin Vomm och Maarja Loos

Lucia–päeva tähistamine on rahvaülikoolis traditsioon • Lucia–firandet är en tradition i folkhögskolan

men det fattas pengar för rekonstruktionsarbetet. Än så länge har man inte på myndighets nivå lyckats bestämma sig för att överlämna herrgården som kommunegendom till Nuckö kommun. I februari när skolan hade styrelsemöte skrev man ett brev till Estlands regering och bad att man slutligen skulle lösa frågan om Paskleps herrgård.

Det tredje läsåret har påbörjats i Paskleps folkhögskola. Skolan leds av tillförordnade rektor Ervin–Johan Sedman. Från början har Ivar Rüütli och Ain Sarv varit lärare. Vidare har Maido–Mati Limbak, Katrin Vomm, Mati Puhm, Maarja Loos, Vivian Märk varit lärare, i år också Terje Raudsik, Ante och Maria Blomqvist, Pauliina Mantsinen, Anu Seeman och Mare Sepp.

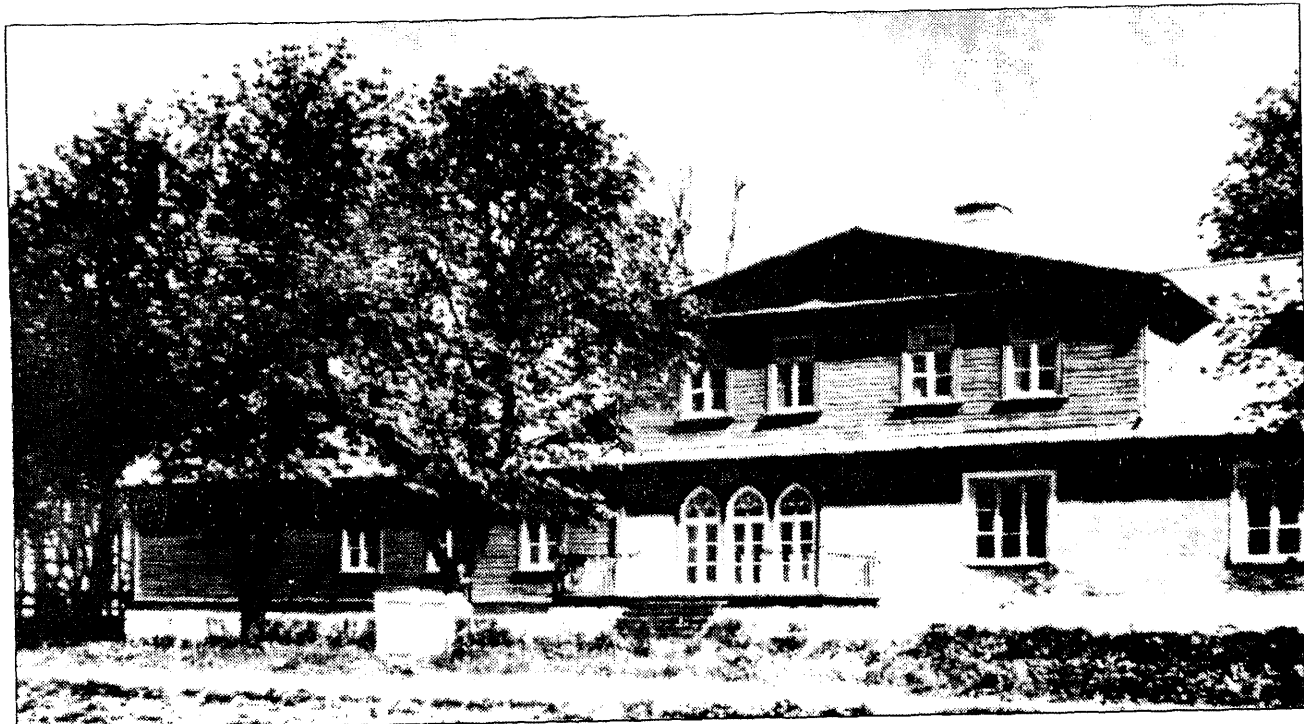
Läsåret 1993/93 fanns det 72 elever i folkhögskolan, läsåret 1994/95 244 elever och i år 120.

Svenska språket och hembygdkunskap har fått den största uppmärksamhet av alla ämnen. Eleverna har också fått mera kunskaper om estlandssvensk historia och Östersjöländernas historia, datautbildning, samhällslära, konst–och bibelhistoria, miljö, demokrati o.s.v.

Folkhögskolans tillförordnade rektor Ervin–Johan Sedman vill genom "Ronor" tacka alla som har stött skolan.

Kaire Reiljan

Mälestused • Minnen

Pürksi rahvaülikool • Birkas folkhögskola

Pürksi rahvaülikool 1928–1929

Pürksisse tuli õpilasi kõigilt eestirootsi aladelt. See oli internaatkool ja seal oldi kogu talv. Meid oli sel aastal 28 õpilast. Toidutegemiseks pidid toorained endal kodust kaasas olema. Kooli kööki andis igapäev liha, kala, jahu tangu, võid, suhkrut, mune jm.

Tüdrukud tegid süüa. Kaks oli köögis, kaks pesi nõusid ja kaks aitas lehma lüpsata. Kumbki tüdruk pidi kaks lehma lüpsma. Ühtekokku tuli iga päev lüpsata 20–30 lehma. Meil oli ka lüpsja nimega Maria, kelle ainus ülesanne oli ülejäänud lehmad lüpsata. Mingeid lüpsimasinaid ei olnud.

Poisid pidid puid saagima ja lõhkuma, loomi toitma ja sõnnikut välja viima. Nende puhastada oli ka neli hobust.

Igal hommikul kell 8 söime hommikust ja kell 9 algas koolitöö. Kõik õpetajad olid Rootsist. Koolijuhataja oli agronoom Adalberth. Tema naine töötas perenaisena. Meie kooliõpetaja nimi oli Sven Fraenki ja käsitööõpetaja oli proua Einbluth.

Kella üheteistkümnest üheni oli meil lõuna ja siis saime õpetust edasi kuni kella viieni. Sügisel olid "praktilised tunnid" ning nende ajal pidid kõik aitama lehti riisuda ja kompostihunnikusse viia. Võtsime ka põllul kartuleid ja naereid. Iga nädal vahetasime tööülesandeid.

Pürksi koolil olid kaunis suured põllud ja minu sealoleku ajal toodi Rootsist esimesed traktorid, niidumasinad ja rehepeksumasinad. Majapidamises oli töö neli sulast ja aed-

Birkas folkhögskola 1928–1929

Till Birkas kom elever från hela svenskbygden i Estland. Det var en internatskola och man bodde där hela vintern. Vi var 28 elever det året. Råvaror till måltiderna fick vi ha med oss. Till skolans kök lämnade var och en kött, fisk, mjöl, gryn, smör, socker, ägg m.m.

Flickorna lagade maten. Två var i köket, två diskade och dukade, fyra stycken städade varje morgon och två hjälpte till med att mjölka korna. Varje flicka fick mjölka två kossor. Allt som allt fanns det mellan 20 och 30 kor som skulle mjölkas varje dag. Vi hade en mjörkerska vid namn Maria, vars enda arbetsuppgift var att mjölka de övriga korna. Mjölkmaskiner fanns inga.

Pojkarna fick såga ock klyva ved, mata djuren och köra ut gödseln. De fick också rykta de fyra hästarna.

Varje morgon åt vi frukost klockan 8 varefter undervisningen började klockan 9. Alla våra lärare var från Sverige. Rektor var en agronom vid namn Adalberth. Hans fru arbetade som husmor. Vår lärare hette Sven Fraenki och handarbetslärarinnan hette fru Einbluth.

Lunch hade vi mellan 12 och 13 varefter vi åter fick undervisning fram till klockan 17 om dagarna. På "praktiska timmen" som vi hade under hösten skulle alla hjälpas åt med att kratta ihop nedfallna löv och köra dessa till komposten. Vi skulle också ta upp potatis och rovor på åkern. varje vecka bytte vi arbetuppgifter.

nik. Koolijuhatajal oli kolm last ning personali hulka loeti ka koduabiline.

Koos ühe teise tüdrukuga käisime vahel hobuse ja saaniga üle jää Haapsalus poes. Leiba küpsetasime koolis ise. Pidude puhul läks seda õige mitu pätsi, sest tavaliselt kutsuti ka kõik need, kes koolis tööl olid. Neil kohvipidudel oli meid ligi 35 inimest. Kavas olid tantsud ja ringmängud. Väna Suur-Mats oma valge habemega andis pidudele hoogu.

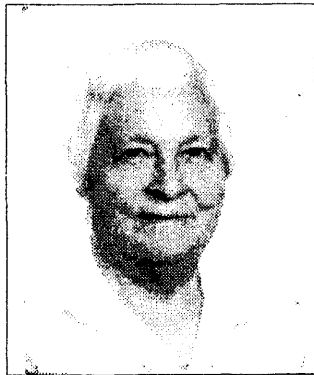
Vaimud

Ümbruskonnas teadsid kõik, et kooli pööningul kummitab. Endisel mõisaomanikul von Stackelbergil oli olnud kaks öde, kes olid nii kurjad, et rahvas ei julgenud mõisa tulla. Pärast surma tulid nad öösiti jälle tagasi. Nad andsid kopsimisega endast märku ja näitasid endid tulekiirtena.

Vormsi tüdrukud elasid kaheksakesi ühes toas ja hirmust vaimude ees käisid nad pimedas väljas alati kolme-neljakesi koos. Poisid sidusid endale koolis vahel valge lina ümber ja niiviisi end tüdrukutele näidates katsusid hirmu üleval hoida. Poisse ei takistanud ka see, et nad olid isegi üsna sagedasti pööningult omapäraseid koputusi kuulnud.

Hilda Sedman,

*Pürksi rahvaülikooli endine õpilane,
Stockholmis 65 aastat hiljem*

Mälupilte Pürksist

1925. aasta oktoobris tuli mulle kutse, et olen teretunud õpilasena Pürksi kodumajanduse ja põllutöö rahvaülikooli.

Esimene selgelt meelde jääv mälestus Pürksi-ajast on mul sama aasta 13. detsembrist, Lucia-päeva hommikust. Juba kell 6 hommikul oli meil kooli suures saalis kohvilaud kaetud ja küünlad süüdatud. Terve koolipere oli kohal. Ka Pürksi mõisa töölised olid külla kutsutud. Sääil kohvilauas istudes kuulsime siis esimest korda elus raadiot, Rootsi raadio saatis parajasti Lucia-laulu. Mäletan, et sääil lauas istus üks väikest kasvu, suure valge habemega onu, kelle hüüdnimeks oli Suur Mats. Tema ütles raadio kohta suures hardumuses: „Suur Jumal, küll sinu inimesed on targad!“

På Birkas drevs ett ganska stort åkerbruk och under min tid där kom de första traktorerna, slåttermaskinerna och skördetröskorna från Sverige. Det fanns fyra drängar och en trädgårdmästare på godset. Rektorn hade tre barn och till personalen räknades även barnpiga och ett biträde.

Jag och en annan flicka fick ibland åka med häst och släde över isen till Hapsal för att handla. Allt bröd bakade vi själva hemma på skolan. Till festerna gick det åt ganska många bullar, då även tjänstefolket brukade bjudas in. Vid dessa kaffekalas var vi uppemot 35 personer. På programmet stod dans och ringlekar. Gamle Stor-Mats med sitt långa vita skägg satte fart på tillställningarna.

Spöken

Alla i trakten visste att det spökar uppe på skolans vind. Förre godsägaren von Stackelberg hade haft två systrar som var så elaka att folk inte vågade sig in på hovet. Efter sin död kom de tillbaka på nätterna. De gav eldstrålar.

Flickorna från Ormsö bodde åtta stycken i samma rum och de gick alltid ut tillsammans minst tre eller fyra efter mörkrets inbrott av rädsla för spökerna. Pojkarna på skolan lindade ibland in sig i vita lakan och visade upp sig för flickorna för att hålla skräcken vid liv. Det hindrade inte att även de rätt ofta hade hört egendomliga knackningar från vinden.

Hilda Sedman,

*f.d elev vid Birkas folkhögskola,
Stockholm i april 65 år senare*

Hilda Sedman,

*Pürksi rahvaülikooli kunagine õpilane
•
f.d elev vid Birkas folkhögskola*

Minnesbilder från Birkas

I oktober 1925 fick jag inbjudan att jag var välkommen som student till Birkas lantmanna- och folkhögsskolan.

Det första klara minnet från Birkas-tiden har jag från den 13 december samma år, från Lucia-morgonen. Redan klockan 6 på morgonen hade vi kaffebordet dukat och ljus tända i skolans stora sal. Där var hela skolfamiljen. Bjudna var också arbetarna från Birkas gård. Där sittande vid kaffebord hörde vi för första gången radio, svensk radio sände just Lucia-sången. Jag kommer ihåg att där vid bordet satt en liten man med stort vitt skägg, som man kallade Stor-Mats. Han sade med stor andäktighet om radion: ”Stora Gud, hur är dina människor så kloka“.

Alguses oli mul Pürksis palju tööd rootsi keele õppimisega, aga kõik, nii õpetajad kui kaasõpilased, olid mulle suureks abiks.

Jõulupeoks õppisime ühe laulumängu "Här kommer Simon från Celle". Tegelasid olid viis ametimeest ja nende prouad. Mina olin pagarmeister ja minu proua osa mängis Anders Aspelin, tol ajal 16-aastane poiss. Tal oli seljas rektoriproua öösärk. Minul olid suured padjad nii ees- kui tagaküljel — nii olid rektor Per Söderbäck'i tennisemänguriided mulle päris parajad. Teised osalised olid linnapea, rätsep, kingsepp ja korstnapühkija, kõik oma prouadega. Riie-tus oli igatüüpi tema ametile vastav. Nii publikul kui ka meil oli väga lõbus.

Jõuluvaheajaks saime ülesande koguda andmeid kodukoha kommeha kohta. Töö pealkiri oli "Seder och bruk i min hembygd från jul till påsk". Tegin selle kirjatöö Eduard Tui abiga, kaasõpilaste eest salaja. Sain suure kiituse osaliseks. Kellelgi teisel ei olnud rektori arvates tööd nii hästi õnnestunud, ta luges selle koguni kõigile ette. Eduard Tui oli Pürksis sel ajal eesti keele õpetaja.

Uue aasta alguses, 1926 sain oma erilisele huvialale. Algasin siis kangakudumisega proua Ester Adelberti juhendamisel. Õppisin mustri järgi kuduma, see oli väga huvitav ja põnev.

Karjakasvatuse õppisime vastündinud vasikaid toitma. Kui palju piima tuleb anda ühepäevasele, kui palju kolmepäevasele vasikale, seda mäletan veel tänapäeval! Ka lehmaliitmisest võtsime osa. Meiereis tegime piimarasvaprobe, mäletan, kuidas seda aparati käsitsi ringi väntasin agronoom Adelberti juhendamisel.

Aeg-ajalt olime köögitoöl, siis tuli üks nädal perenaise rolli mängida ja kaasõpilastele sööki valmistada. Algajal toidukeetjal oli see muidugi raskustega seotud, ei teadnud, kas toit saab sööjatele moka järele, alles söögilauas saime kuulda, kuidas oli õnnestunud. Üskord küsis proua Söderbäck majapidajalt (Lisa Aman), kes selle sousti on teinud. Minul kohe hirm nahas: mis nüüd viga? Aga siis tuli välja, et olin hea sousti valmistanud, sain Anna Söderbäckilt kiita!

Kooli töökava oli mitmekesine. Koguni imikute tervishoidu saime õppida, kuigi vaid teoreetiliselt.

Mulle oli rootsi keel täiesti võõras, alguses pidin ma viimase kui ühe kirjatöö ümber kirjutama. Töötasin aga hooliga ja (imede ime!) kevadpühadeks olin nii kaugele jõudnud, et olin ühe kirjatöö ilma vigadeta teinud.

Pürksi rahvaulikool andis paljudele hea alguse mitmesugustel aladel. Mina sain sääl muu hulgas algteadmised kunstikanga kudumises. Hiljem täiendasin end sellel alal edasi Orgita majapidamiskoolis. Seal sain põhjaliku teoreetilise väljaõppe, mis tegi mul võimalikuks iseseisvalt kangamustreid komponeerida ning niidetust ja sidust teha.

Marta Kopamees

I början hade jag mycket arbete med svenska språket i Birkas, men alla, såväl lärarna som elever hjälpte mig mycket.

Till julfesten lärde vi oss en sånglek "Här kommer Simon från Celle". Deltagarna var fem yrkesmän med sina fruar. Jag var bagare och min frus roll var Andres Aspelin, en 16-årig ung karl på den tiden. Han hade på sig rektorsfruns nattlinne. Jag hade stora kuddar på fram och baksidan — så rektor Per Söderbäck's tenniskläder var lagom för mig.

Andra deltagarna var borgmästaren, skraddaren, skomakaren och sotare alla med sina fruar. Kläderna var efter var och ens yrke. Både publiken och deltagarna hade det mycket roligt.

Till jullovet fick vi i uppgift att samla in uppgifter om sederna i våra hemtrakter. Arbetena hade namn som "Seder och bruk i min hembygd från jul till påsk". Jag skrev mitt arbete med hjälp av Eduard Tui, i hemlighet. Jag fick mycket beröm. Rektorn tyckte att ingen hade lyckats så bra med att skriva sitt arbete, och han läste till och med läste den upp högt. Eduard Tui var lärare i estniska språket i Birkas vid den tiden.

I början av år 1926 fick jag ha mitt favoritämne. Jag började med vävning hos Ester Adelbert. Jag lärde mig väva efter mönster, det var mycket intressant.

I boskapsskötsel lärde vi oss mata nyfödda kalvar. Jag minns ännu idag hyr mycket mjölk man ska ge till en kalv som är en dag gammal och en kalv som är tre dagar gammal. Vi deltog också i mjölkningen. I mejeriet gjorde vi fettanalyser. Jag kommer ihåg hur jag vevade apparaten under agronom Adelbert's ledning.

Då och då jobbade vi i köket, då fick man under en vecka spela rollen som husmor och koka mat till skolkamraterna. För en nybörjare var det naturligtvis svårt, man visste inte vad de andra tyckte om maten, först vid matbordet hörde vi, hur vi hade lyckats. En gång frågade fru Söderbäck hushållerskan (Lisa Aman), vem som hade kokat såsen. Jag var rädd — är det något fel? Då kom det fram att jag hade gjort en god sås och jag fick beröm av Anna Söderbäck!

Skolans schema var mångsidigt. Vi fick till och med lära oss spädbarnvård, fast bara teoretiskt.

Svenska språket var helt främmande för mig, i början fick jag skriva om alla skriftliga arbeten. Jag jobbade omsorgsfullt och (världs under!) till påsk hade ja kommit så långt att jag hade skrivit ett arbete utan fel.

Birkas folkhögskola gav en bra grund på flera områdena. Jag fick bland annat lära mig hur man vever konsttygor. Senare lärde jag mig det helt i Orgita hushållsskola. Där fick jag grundläggande teoretisk utbildning, efter det kunde jag själv komponera mönster till tyg och göra spetsar.

Marta Kopamees

Raamat varjusurmas oldud aastatest

Eestirootslaste kohta on Eestis vähe raamatuid ilmunud. 1994. mil möödus 50 aastat eestirootslaste lahkumisest Eestist, ilmus Ain Sarve raamat "Varjusurmast tõusnud. Från skuggornas värld — åter till livet". Intervjuude kaudu pajatab autor nende eestirootslaste käekäigust, kes Eestisse jäid, ning ka sellest, mis tühjaks jäänud aladel toimus.

Miks just selline raamat?

Oli põhimõtteliselt otsustatud, et sari "En bok om estlandssvenskar" jätkub ning kord peaks tulema ka raamat, mis räägib eestirootslaste saatusest Eestis pärast sõda. Raamatu sellest, mis sai eestirootslastest Rootsis, võtab SOV enda teha, aga Eesti-poolse raamatu peaks tegema keegi Eestist. Sellest kõigest kõneldi mitu aastat, aga midagi konkreetset ei tehtud.

Kaks aastat enne mälestusaastat hakati rääkima, kuidas peaks Eesti pool seda tähtpäeva tähistama, räägiti ka raamatust. Ma olin ka ise sellisest raamatust mõelnud, aga ei näinud silmapiiril kedagi, kes võtaks ja hakkaks seda tegema. 1994. aasta jaanuari algul pöördus kirjastus minu poole ettepanekuga selline raamat kirjutada. Ma polnud kunagi mõelnud, et mina peaksin selle kirjutama, aga leidsin, et kui ära ütlen, siis sellist raamatut siin ei ilmugi. Otsustasin, et pingutan. Paar päeva mõtlesin ja siis ütlesin jah.

Otsustasin eestirootsi piirkonnad läbi sõita, küsitleda inimesi ja kirjutada nende jutu põhjal. Mul oli enne umbes pooltunnine paar aastat vana lint jutuajamisest Maria Stahliga. Muidu oleks Pakri osa raamatus tühjaks jäänud, sest seal pole enam kedagi. Ma sain raamatu tarvis Pakri kohta huvitavat materjali. Selgus, et seal oli tsiviilelanikke pikka aega ka pärast sõda olnud ning see oli uudis nii mulle kui ka Pakri rahvale.

Kui kaua intervjuerimine aega võttis?

Ega ma saanud ainult raamatuga tegelda, raamatumaterjali kogumine oli ikka muu tegevuse kõrvalt. Intervjuerisin inimesi jaanuaris, veebruaris ja osalt ka märtsis. Paar üksikut asja küsisin veel aprilli alguses.

Kujunes nii, et mõne piirkonna kohta tuli materjali palju, mõne kohta vähe ja siis tuli seda täiendada. Algul katsusin sõna-sõnalt lindist maha kirjutada, aga sellele läks nii kohutavalt palju aega, et hakkasin intervjuerimisel räägitut ikka üles kirjutama. Võib-olla ma ei kirjutanud iga sidesõna või mõttekordust üles, aga ikkagi on see inimeste endi jutt.

Kas inimesed rääkisid heameelega?

Enamikku neist inimestest tundsin ma juba varem. Kindlasti rääkisid nad heameelega, sest see on üks osa nende elust ja

En bok om åren i skuggornas värld

Det finns få böcker i Estland om estlandssvenskar. 1994. när det var 50 år, sedan estlandssvenskarna lämnade Estland kom Ain Sarvs bok "Varjusurmast tõusnud. Från skuggornas värld — åter till livet" ut. Författaren berättar med hjälp av intervjuer om livet för de estlandssvenskar som stannade i Estland och också om vad som hände i de områden som blev avfolkade.

Varför just en sådan bok?

Man hade principellt bestämt att serien "En bok om estlandssvenskar" skulle fortsätta och där skulle det komma ut en bok, som berättade om estlandssvenskarnas öde också efter kriget. SOV skulle skriva boken om estlandssvenskarna i Sverige, men om den estniska sidan måste någon här skriva. Man pratade om den ideén flera år, man man gjorde ingenting konkret.

Två år före minnesåret började man prata vad vi kan göra Estland, att beteckna det datumet. Jag hade själv tänkt på den boken, men jag såg ingen, som skulle kunna skriva den. 1994, i början av januari vände sig förlaget till mig med ett förslag att skriva en sådan bok. Jag hade aldrig tänkt mig skriva den boken, men då fann jag att om jag tackade nej, skulle inte en sådan bok komma ut. Då bestämde jag att jag skulle anstränga mig. Jag tänkte några dagar och tackade ja.

Jag bestämde mig för att åka genom alla estlandssvenska områden, intervjuja människor och skriva efter deras berättelser. Redan före det hade ja ett två år gammalt band med berättelser av Maria Stahl. Annars skulle Rågö-sidan i boken varit helt tom, för att där finns inget material. Men när jag samlade in material till boken fick jag så inressant material om Rågö. Jag fick veta att där hade bott civila människor ganska länge. Det som var nyhet för mig och också för Rågöborna.

Hur lång tid tog det att intervjuja folk?

Jag kunde inte hela tiden syssla med boken, det var vid sidan om andra sysselsättningar. Jag intervjuade folk i januari, februari och delvis också i mars. Några enstaka frågor ställde jag också i början av april.

Det blev så att om vissa områden fick jag mycket material men om vissa lite, då fick jag samla in mera. I början försökte jag skriva ut ord efter ord från bandinspelningar, men det tog mycket tid. Därefter började jag anteckna under själva intervjun. Kanske skrev jag inte upp alla bindeord och utläggningar, med det som står i boken är vad människor berättade.

Foto: Silm Sarv

Raamatu autor Ain Sarv annab edasi tämusõnad Maria Roosilaidile Kihmust, kes on paar päeva varem saanud 85-aastaseks • Auktor för boken Ain Sarv tackar Maria Rosilaid från Kihnu, som har firat sin 85. årsdag några dagar tidigare

seni oli see kirja panemata. Mõne puhul oli see ka valesti kirja pandud. Ajakirjanikud on tihtipeale pannud inimeste suhu sõnu, mida need pole öelnud. Sellepärast küsisin luba, kas võib nüümoodi kirjutada. Elsa Arjak ainult ütles mulle, et ära sa kõike ka kirja pane, mis ma räägin, äkki venelased tulevad tagasi ja mis siis saab. Tähendab, et see hirm on inimestes veel sees.

Aga kui mõtlen Õie Ränduri peale, siis tema jutu sain ma tegelikult telefoni teel. Ma kuulsin ühelt ja teiselt, kes pärast sõda Pakril olnud, et seal oli neid veelgi. Niiviisi jälgi ajades sattusin ma Rändurite pere peale. Ma helistasin sinna ning õnneks olid mul paber ja pliiats käepärast, kui Õie Rändur hakkas mulle telefonis rääkima. See oli nii ilus ja spontaanne jutt, mis tuli. Näha on, et inimesel on see aastakümneid hinges ja südames olnud ning otsinud väljapääsu. Nüüd äkki tuli keegi, kes selle vastu huvi tundis, siis vabanes see nagu paisu tagant.

Liine Rada rääkis ka väga hea meelega. Kui ma tema juures käisin, oli tal just sünnipäev ning lapsed ja lapse-lapsed kuulasid huviga tema juttu.

Mida raamatu tegemine sulle endale andis?

Eestirootslased on mulle 13 aasta jooksul, mis ma olen nendega tegelnud, väga hinge läinud. Aga ma vaatasin neid teatud määral ikka väljaspool seisjana. Pärast raamatu valmimist sain aru, et ma kuidagi vaimselt ja hingeliselt kuulun nende hulka. Ma ei tea, miks see nii oli. Seda hulkakuulumise tunnet on varemgi olnud — Vormsi kiriku taastamise aegu, Pakril käimise ajal ja mitmel muul puhul. Aga just selle raamatu tegemise ajal tundsin ma seda kõige rohkem. See on muidugi minu enda sisetunne ja teised ei pea seda aktsepteerima.

On ikka räägitud, et rootsikeelsed koolid pandi kinni,

Berättade människor med glädje?

Det flesta av dem kände jag redan tidigare. Det är helt klart att de berättade med glädje för att det var en del av deras liv och den del som inte var nedtecknad., om den var det så var det ofta fel. Journalisterna har ofta skrivit ord som människor inte har sagt. Därför frågade jag om jag får skriva så här. Bara Elsa Arjak sade till mig: "Skriv inte upp allt vad jag säger, annars när ryssarna kommer tillbaka vad händer då?" Det betyder att rädslan finns kvar hos människor.

Men speciellt när jag tänker på Õie Rändur, då den berättelsen fick jag egentligen per telefon. Jag hörde av en och annan som hade varit på Rågö efter kriget att det också fanns andra där. Så genom att spåra upp dessa personer hittade jag Rändur. Jag ringde till henne och lyckligtvis hade jag papper och penna till hands när hon började prata. Det var en så vacker och spontan berättelse som kom. Man fick se att människan har de årtiondena i själen och i hjärtat och har sökt vägen ut. Nu kom det en som var intresserad av det, och det kom ut som en störtflod.

Liine Rada berättade också med stor glädje. När jag besökte henne hade hon födelsedag och hennes barn och barnbarn lyssnade med stort intresse på hennes berättelse.

Att skriva en sådan bok, gav det nånting till dig också?

Estlandssvenskarna har under de 13 år som jag har sysslat med dem kommit nära till själen. Men jag betraktade dem lite utifrån. Efter den boken insåg jag att jag hörde till dem. Jag vet inte varför det blev så. Jag har också tidigare haft den känslan av samhörighet — under restaureringen av Ormsö kyrka, under vistelsen på Rågö och vid vissa andra tillfällen. Men när jag skrev boken då blev känslan fullkomlig. Det är

kuid mida see endast tegelikult kujutas, kuidas see protsess välja nägi ja mida inimesed tundsid, ega mul sellest aimu olnud. Intervjuudest tuli see kõik välja ning kui sellest midagi ka raamatusse on jõudnud, olen ma oma ülesandega hakkama saanud.

Oled sa ise raamatuga rahul?

Alati on midagi, mille kohta tunned, et oleks pidanud paremini või teisiti tegema. Alguses oli kavandatud, et ka eestirootsi alade kaardid peaksid juures olema. Rootslased kurtsid, et nad ei kujuta ette, kus kõik need kohad paiknevad. Meil oli isegi kirjastusega räägitud, et kaardid tulevad, aga lõpuks läks nii kiireks, et mul ei olnud enam aega neid nõuda. On ka mõningaid tõlkevigu. Kuid üldiselt on retsensioonid olnud väga heatahtlikud.

Göran Hoppe heidab ette, et nii pikka aega raamatut tehes oleks pidanud asja põhjalikumalt käsitlema. Ta lähtub arvatawasti sellest, et Maria Stahliga on intervjuu tehtud kolm aastat tagasi, aga kui ta teaks, et see töö on kolme kuu jooksul tehtud! Ma olen ka eessõnas öelnud, et raamatus on kiirustamise jälgi ja seda ei saa võtta täiusliku teosena. Ta on lihtsalt üks samm teel selle poole.

On öeldud, et raamatus ei kajastu külade ilme muutus. Paraku ei saa ma aga seda kirjutada, millest mulle ei räägita. Mu enda juttu on raamatus ju ainult Eestirootslaste Kultuuri Seltsi osa, ülejäänud on kommentaar sellele, mida inimesed on jutustanud. Kui inimene ei ole pidanud oluliseks kõike rääkida, siis ei saa ma talle sõnu suhu panna.

Ette on heidetud kas või seda, et iga sõna puhul pole märgitud algallikaid. Aga ma olen kõiki neid, kes on andmeid andnud, eessõnas nimetanud ja iga pildi puhul ei teagi, kes selle on pildistanud või kes on pildil. See töö oleks nõudnud palju hoolikamat toimetamist, aga seda aega mulle ei antud. Nii kokkupressitud aeg ühe raamatu puhul peab paratamatult jätma oma jäljed. Ma ei taha siin end kaitsta, sest kindlasti on raamatul palju puudusi, aga raamat on siiski olemas.

Kust on võetud raamatu nimi?

Ma ei suuda seda enam täpselt meenutada, me arutasime seda nime. Üks variant oli ka "Surnust tõusnud", aga leidsime, et see ei sobi, inimene kujutab sellega seoses ette hoopis midagi parapsühholoogilist.

Kuid eestirootslased on ju siin, Eestis, pikki aastaid varjusurmas olnud. Eestirootslaste Kultuuri Selts on selle ajaga suutnud teha nii palju, et kui enne ei teatud, kes või mis on eestirootslased, siis nüüd teatakse seda üle Eesti. Sisuliselt on nad ju varjusurmast tõusnud. Kui see nimi arutusele tuli, oli selge, et nii see jääb.

Kaire Reiljan

natuurilgvis min egen känsla och andra behöver inte acceptera den.

Jag började förstå de känslorna. Tidigare hade man talat om att man stängde de svenskspråkiga skolorna, men vad det egentligen betydde, hur hela processen såg ut och vad människorna kände, det hade jag ingen aning om. Det framkom av intervjuerna, och om en del av detta har kommit med i boken, så har jag klarat min uppgift.

Är du själv nöjd med boken?

Alltid är det nånting som man känner att man skulle ha gjort bättre eller annorlunda. I början hade man tänkt att man också skulle ha kartor över estlandssvenska områden. Svenska läsare klaga över att de inte kan föreställa sig var alla de ställena ligger. Vi hade pratat med förlaget att det skulle bli kartor, men sen blev det så bråttom, att jag inte länge kunde kräva det. Men i allmänhet har recensioner varit mycket bra.

Göran Hoppe förebrår att när man gör boken under så lång period, skulle man ha kunnat behandla teman mycket grundligare. Han utgår från att intevjun med Maria Stahl har gjorts för tre år sedan, men han borde känna till, att arbetet egentligen har gjorts under tre månader. Jag har skrivit i inledningen att boken har skrivits delvis under tidspress och den inte skall betraktas som ett fullständigt material, bara ett första steg mot det.

Man har sagt att det inte framkommer från boken hur byarnas utseende har förändrats. Men jag kan inte skriva om det som människor inte har berättat för mig. Min egen berättelse i boken är bara den delen som handlar om Samfundet för Estlandssvensk Kultur, allt annat material är kommentarer till det som människorna berättat. Om människa tyckte att det inte är värt att prata om, då kan inte lägga orden i deras mun.

Man har också anklagat mig för att jag inte alltid har angivit källor. Men jag har uppgivit alla som har gett uppgifter i förordet och när det gäller bilder vet man inte exakt vem som har tagit dem eller vem som är med på bilden. Det skulle ha krävt mycket noggrannare redigering men det medgav inte tiden. Den pressade tidsramen för boken måste lämna sina spår. Så att jag vill inte skydda mig själv, för det finns säkert mycket som saknas i boken, men det viktiga är att boken har kommit ut.

Varifrån har man tagit namnet?

Jag kan inte exakt säga det, vi diskuterade mycket namnet. Det fanns också ett annat förslag "Uppståndelse", men vi tyckte inte att det passade, för människor sammanbinder det med nånting parapsykologiskt.

Men estlandssvenskarna har ju här i Estland befunnit sig många år i skuggornas värld. Samfundet för Estlandssvensk Kultur har under tiden kunnat göra så mycket att man över hela Estland vet vilka estlandssvenskarna är. På det sättet har de ju kommit från skuggornas värld åter till livet. När det namnet dök upp som förslag så var det klart att det var det bästa.

Kaire Reiljan

Kirjakastist • Från postlåda

Olles turistina Eestis, sain ma Haapsalust ka mõned numbrid ajalehte "RONOR". Aitäh selle eest, lugesin neid huviga ja panin tähele Teie püüdlusi hoida Lääne-Eestis veel säilinud rootsi keelt.

Kuna elan Västergötlandis, olen vahel mõelnud, miks mõned meie kandi kohanimed on tak-lõpulised: Baltak, Ettak, Kvättak, Suntak, Vättak. Need kohad on üksteise lähedal ja sellist nimelõppu kuskil mujal ei tunta. Nüüd öeldi mulle Eestis, et selle maa keeles võiks nime Suntak tähendus umbkaudu olla "sootagune" ja Vättak võiks olla "veetagune"! Kui see on õige, on ju ka meil siin Västergötlandis veel mõned jäljed endisest eesti keelest. Nähtavasti on siin tuhat või kaks tuhat aastat tagasi eestlasi elanud!

Siitkandist on pärit ka vanim tuntud kinnitus selle kohta, et rootslased on Eestisse reisinud. Meie talu maadel seisab nimelt tuhandeaastane ruunikivi ja see on pealegi ainus selline Rootsis, mis räägib Eestist. Lisan ka ühe väikese kirjutise sellest.

Ülalöeldu pole teile ehk mingi uudis, aga seos Eestiga oli üks põhjusi, et ma turistina teie maad külastasin ning sain seeläbi midagi teada teda vintsutanud raskest ajaloost, aga ka tulevikulootustest.

Aitäh külalislahke vastuvõtu eest. Saadan ka väikese toetuse Eestirootslaste Kultuuri Seltsile.

Tervitades

Per Jacobsson, Frugården, Åsarp

* * *

Suur tänu härra Jacobssonile südamliku kirja eest. Loodame mõnelt keeleajaloolaselt nende kohanimedele kohta arvamust saada. Kirjale lisatud Falköpingi Turismibüroo väike trükis selle ruunikivi kohta on aga nii huvitav, et mõne lõigu sellest siin avaldame.

Olsbro kivi

* Kivi seisab looduskaunis paigas umbes üks kilomeeter Åsarpi asulast ning on 2,1 m kõrge ja 1,6 m lai.

* See on kõige tuntum ja paljude arvates kõige ilusam Falbygdeni ligi kahekümne ruunikivi hulgas.

* Kivi on raiatud 11. sajandi algul. Algselt olid ruunikivid sageli üleni mitmevärvilised. Tänapäeval on ainult raidkiri punase värviga täidetud, pind on värvimata.

* Kivi ülalosa kujutab risti, selle all on sama tüüpi lõvi, nagu kuninglikul Jellinge kivil Jüütimaal, mis püstitati 10. sajandi lõpul.

Som turist i Estland fick jag i Haapsalu några exemplar av tidningen RONOR. Tack för det — jag har läst dem med intresse och noterat Er strävan att bevara resterna av det svenska språket i västra Estland.

Då jag bor i Västergötland har i emellanåt funderat över varför vissa ortsnamn här in närheten slutar på -tak: Baltak, Ettak, Kvättak, Suntak, Vättak. Ortterna ligger intill varandra, och dessa namnämnelser förekommer inte någon annanstans. Nu sades mej i Estland, att på detta landets språk skulle Suntak ungefär betyda "platsen bortom kärret" och Vättak "platsen på andra sidan sjön"! Är detta riktigt, har vi ju också här i Västergötland ännu några spår av ett tidigare estnisk språk. Det har tydligen också bott ester här för ett eller två tusen år sedan!

Här hemma finns också det äldsta kända skriftliga beviset på att svenskar rest till Estland. På vår gård står nämligen en runsten, tusenårig, och den är den enda i Sverige som talar om estland. En liten skrift om denna bifogas.

Ovanstående är kanske inget nytt för Er, men denna anknytning till estland var en av anledningarna till att jag som turist besökte Ert land och därmed fått veta något om landet med dess omtumlande svåra historia men också med framtidstro.

Tack för gästvänligt bemötande. ett litet bidrag till Samfundet för Estlandssvensk Kultur kommer.

Hälsningar

Per Jacobsson, Frugården, Åsarp

* * *

Vi tackar herr Jacobsson för så hjärtligt brev. Vi får hoppas, att någon av språkhistoriker vill kommentera dessa ortsnamn. Bifogde liten skrift av falköpings turistbyrå om runstenen var dock så intressant, att vi publicerar delar av detta här.

Olsbrostenen

* Står i ett naturskönt område, drygt en kilometer söder om Åsarps samhälle. Den är 2,1 m hög, och 1,6 m bred.

* Är den mest kända och enligt många den vackraste av de knappt 20-tal runstenar runt Falbygden.

* Anses ha blivit ristad i början av 100-talet. Ursprungligen var de ofta målade helt och hållet i olika färger. Idag är endast själva ristningen ifylld med rödfärg, medan ytorna är omålade.

* Överst avbildas ett kors, och där under återfinns ett lejon av samma typ som finns på den kungliga Jellingestenen på Jylland, vilken restes i slutet av 900-talet.

* Nii nagu teisedki ruunikivid, pole see mitte hauakivi, vaid pigem omamoodi päranduskivi.

* See on ainus ruunikiivi Rootsisis, mis nimetab Eestit. Teised läheduses olevad Ätradali põhjaosas asuvad kivid räägivad reisidest nii läände kui itta.

* Kivi ruunilindil on 62 ruunimärki. Sellele lisandub umbes 13 ruunimärki, mis on paigutatud otse ruunilindi kõrvale. Ruunilindilt võib lugeda:

KUFI : RSI : STIN : ESI : EFR : ULAF :

SUN : SIN : TRK : HRA : KUAN : HN :

UAR : TRBIN : I : ESTLATUM :

Tänapäevafõlkes kõlaks see umbes nii:

Guve püstitas selle kivi Olavile, oma pojale, väga tublile noorele sulasele. Ta tapeti Eestis.

Väljaspool ruunilinti võib lugeda

HUARTR : IUK : STEN

ehk

Håvard raius kivi.

* Sõna "sulane" ei pruugi siin tähendada ainult noort meest, vaid võis olla ka sellise isiku tiitel, kes oli näiteks jarli või kuninga hoolealune või alam.

* Ei ole selge, kas Olav tapeti rahumeelsel kaubareisil või organiseeritud röövkäigul.

Olsbro kivist lähemalt huvitatuile soovitame neid raamatuid:

Sveriges Runinskrifter, band 5. Västergötlands runin-skrifter.

Wideen, H. Västsvenska vikingastudier. 1955

Blomqvist, L. Falbygden. Ett forntida centrum. 1991.

*Olsbro kivi
Västergötlandis.*

Repro postkaardilt

* I likhet med andra runstenar, är de inga gravstenar, utan snarare ett slags arvsdokument.

* Är den enda runsten i Sverige som omnämner Estland. Andra närliggande runstenar i den norra delen av Ätradalen berättar om färder såväl västerut som österut.

* Den omgivande runslingar har 62 runor. Därtill kommer c:a 13 runor som placeras strax utanför runslingan. Här i runslingan kan vi läsa:

KUFI : RSI : STIN : ESI : EFR : ULAF :

SUN : SIN : TRK : HRA : KUAN : HN :

UAR : TRBIN : I : ESTLATUM :

På nutida svenska blir det ungefär:

Guve reste denna sten efter Olav, sin son, en mycket dugande ung dräng. Han blev dräpt i Estland.

Utanför runslingan står troligen följande att läsa:

HUARTR : IUK : STEN

eller:

Håvard högg stenen.

* Ordet dräng behöver inte betyda blott en ung man, utan kan också vara en salgs titel på någon som var underställd en hög person i samhället, t.ex. en jarl eller konung.

* Det är oklart om Olav belv dräpt under en fredlig sinnad handelsresa, eller under ett organiserad plundringståg.

*Vill Du läsa mer om
Olsbrostenen?*

Sveriges Runinskrifter, band 5. Västergötlands runin-skrifter.

Wideen, H. Västsvenska vikingastudier. 1955

Blomqvist, L. Falbygden. Ett forntida centrum. 1991.

*Olsbrostenen från
Västergötland.*

Repro från postkortet

Informatsioon • Information

Selts korrastab liikmeskonda

Seltsi vanematekogu on võtnud vastu otsuse hakata seltsi liikmeid ümber registreerima ning kustutada nn passiivsed liikmed nimekirjast.

Ümberregistreerimiseks tuleb tasuda seltsi liikmemaks ning tuua kaks pilti (4×5 cm) liikmepileti tarvis. Pildid võib viia oma piirkonna vanematele või seltsi kontoris Lahe 10, Haapsalu. Välisliikmed võivad pildid saata ka kirja teel.

Rektori mälestuseks

Läänemaa Ühisgümnaasiumi vilistlased on alustanud korjandust, et valmistada kooli kunagise rektori Anton Üksti pronksbüsti ja paigutada see kooli aulasse. Üksti oli ka Rootsist Eragümnaasiumi direktor.

Kooli vilistlastel palutakse saata toetussummade tšekid Rootsist Härma Meisnerile, Färnebogatan 62, S-12342 Farsta, ning Eestis Helga Joosepile, Lodjapuu tee 43, EE-0021 Tallinn. Tšekid tuleks kirjutada Roman Marley nimele, alla nurka märkida "Dir. A. Üksti büsti muretsemise toetamiseks".

Läänemaal elavad vilistlased võivad viia oma annetuse Wiedemanni gümnaasiumi raamatupidaja kätte või saata kooli arvele Eesti Ühispanga Haapsalu piirkondlikku kontoris. Arveldusarve nr. on 13130307 kood 433. Tingimata märkida, et see on dir. A. Üksti büsti muretsemiseks. Lisada ka oma nimi ja aadress.

Samfunde omorganiserar medlemskap

Samfundets äldstes råd har bestämt att omregistrera samfundets medlemmar och radera s.k passiva medlemmar från listan.

För att bli omregistrerad måste man betala medlemsavgift och lämna in två foton (4×5 cm). Fotona kan man ge till lokalavdelningens ordförande eller till samfundets kontor Lahe 10, Haapsalu. Medlemmar utomlands kan också skicka bilder per post.

Till minnet av rektorn

Före detta elever i Viks gymnasium har startat insamling för att framställa bronsbild om skolans dåvarande rektor Anton Üksti och sätta den till skolans sal. Üksti var också rektor till Svenska Privatgymnasiet.

Före detta elever borde sända checker av stödpengar i Sverige till Härma Meisner, Färnebogatan 62, S-12342 Farsta och i Estland till Helga Joosep, Lodjapuu tee 43, Tallinn EE-0021. Man skulle skriva checken på namnet av Roman Marley, och skriva ned till checkens hörn "För stöd att framställa Rekt. A. Ükstis bronsbild".

De som bor i Läänemaa kan ge sina pengar till Wiedemanni-skolans bokförare eller sända till skolans konto Haapsalus avdelning i Eesti Ühispank. Konto nr. 13130307 kood 433. Man måste skriva att det är för att framställ rektor Ükstis bronsbild och tillsätta också sitt namn och adress.

NB! Need, kellel oli "RONOR" tellitud aastaks 1993, 1994 või 1995, ei pea tellimust uuendama enne, kui saavad toimetuselt selle kohta teate.

NB! Alla, som hade prenumererat RONOR för 1993, 1994 eller 1995, behöver inte förnya prenumeration innan de får ett motsvarande meddelande från redaktionen.

Eestirootslaste Kultuuri Selts Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Lahe 10, EE-3170 Haapsalu, EESTI - ESTLAND
Telefon ja fax: (+372 47) 4 42 56

Annetused Eestis:	Gávor i Estland:
arve nr. 700258	konto 700258
Ühispanga Haapsalu pk	Ühispanga Haapsalu pk

Annetused välismaal:	Gávor i utlandet:
arve nr. 178 099 791	konto 178 099 791
Svenska Handelsbanken	i Svenska Handelsbanken

Ajaleht RONOR Tidning

Väljaandja	Eestirootslaste Kultuuri Selts
Utgivare	Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Toimetuse	Ehte 4
aadress	EE-3170 Haapsalu
Redaktionens	EESTI - ESTLAND
adress	telefon (+372 47) 45 232, fax (+372 47) 45 263

Toimetaja	Kaire Reiljan
Redaktör	

Korrektuur	Heli Tammik
Språkgranskning	Ante Blomqvist, Pauliina Mantsinen

TELLIMINE EESTIS:

Aastakäik 1996 maksab 40 krooni, üksiknumber 10 kr.
Tellimised saata rahakaardiga aadressil
Lahe 10, EE-3170 Haapsalu
Rahakaardil peab olema tellija täpne postiaadress
ja märkus "RONOR".

PRENUMERATION I SVERIGE:

Ärgång 1996 kostar 80 SEK, lösnummer 20 SEK
Adress: RONOR, c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Konto: PostGiro 74 54 05 - 1

PRENUMERATION I FINLAND:

Ärgång 1996 kostar 60 FIM, lösnummer 15 FIM
Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors
Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors